

ZAMONAVIY YOSHLAR MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYASIDA TIL MADANIYATINING O'RNI VA AHAMIYATI

Mustafayeva Sarvinoz Suyunovna

O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti

O'zbek va xorijiy tillar kafedrası katta o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada zamonaviy yoshlar ma'naviy-axloqiy tarbiyasida til madaniyatining o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Til insonning tafakkuri, dunyoqarashi va ijtimoiy xulq-atvorini shakllantiruvchi muhim omil sifatida yoritiladi. Shuningdek, nutq madaniyati, muloqot etikasi hamda milliy qadriyatlarning til orqali yoshlar ongiga singdirilishi masalalari ko'rib chiqiladi. Globallashuv sharoitida yoshlarning tilga munosabati va axborot makonidagi nutq madaniyatining o'zgarishi ilmiy asosda tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: til madaniyati, ma'naviy tarbiya, axloqiy qadriyatlar, yoshlar tarbiyasi, nutq madaniyati, muloqot etikasi, milliy qadriyatlar, globallashuv

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется роль и значение языковой культуры в духовно-нравственном воспитании современной молодежи. Язык рассматривается как важный фактор формирования мышления, мировоззрения и социального поведения личности. Особое внимание уделяется культуре речи, этике общения и передаче национальных ценностей через язык. В условиях глобализации также рассматриваются изменения речевой культуры молодежи в информационном пространстве.

Ключевые слова: языковая культура, духовное воспитание, нравственные ценности, воспитание молодежи, культура речи, этика общения, национальные ценности, глобализация

ABSTRACT

This article examines the role and importance of language culture in the spiritual and moral education of modern youth. Language is considered a key factor in shaping thinking, worldview, and social behavior. The study highlights the significance of speech culture, communication ethics, and the transmission of national values through language. In the context of globalization, changes in youth language behavior within the information space are also analyzed.

Keywords: language culture, spiritual education, moral values, youth upbringing, speech culture, communication ethics, national values, globalization

KIRISH

Zamonaviy globallashuv, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivoji hamda ijtimoiy-madaniy jarayonlarning murakkablashuvi sharoitida yosh avlodning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi masalasi strategik ahamiyat kasb etmoqda. Chunki aynan yoshlar jamiyatning ertangi qiyofasini belgilovchi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni davom ettiruvchi asosiy ijtimoiy qatlam hisoblanadi. Ma'naviy-axloqiy tarbiya esa shaxsning ichki dunyosi, e'tiqodi, dunyoqarashi, vijdoni, ijtimoiy mas'uliyati va xulq-atvorini shakllantiruvchi murakkab ijtimoiy-falsafiy jarayon bo'lib, u ko'plab omillar bilan uzviy bog'liqdir. Ana shunday fundamental omillardan biri til madaniyati bo'lib, u nafaqat aloqa vositasi, balki jamiyatning tarixiy xotirasi, ma'naviy merosi, qadriyatlar tizimi va axloqiy me'yorlarini mujassamlashtirgan semantik-madaniy makon sifatida namoyon bo'ladi.

Til inson tafakkurining tashqi ifodasi bo'lish bilan birga, uning ichki ma'naviy olamini shakllantiruvchi vosita hamdir. Inson borliqni til orqali idrok etadi, talqin qiladi va baholaydi; shu bois til madaniyatining darajasi shaxsning fikrlash sifati, axloqiy pozitsiyasi va ijtimoiy o'zini anglashiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy yoshlarning nutq madaniyati, so'z boyligi, muloqot etikasi va tilga munosabati ularning ma'naviy dunyoqarashi bilan chambarchas bog'liqdir. Chunki til orqali qadriyatlar uzatiladi, tarixiy meros saqlanadi, milliy identifikatsiya shakllanadi va axloqiy mezonlar mustahkamlanadi. Demak, til madaniyati yoshlar ma'naviy-axloqiy tarbiyasining tashqi vositasi emas, balki uning ichki strukturaviy elementi, ya'ni ma'naviy ongning tashkil etuvchi muhim komponentidir.

Shu bilan birga, raqamli kommunikatsiya, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy madaniyat ta'siri ostida nutqning soddalashuvi, vulgarizatsiya, begona til unsurlarining nazoratsiz kirib kelishi kabi jarayonlar yoshlar ongida ma'naviy-axloqiy kategoriyalarning transformatsiyasiga olib kelmoqda. Bu esa til madaniyatini faqat lingvistik yoki estetik muammo sifatida emas, balki ijtimoiy-ma'naviy barqarorlik va madaniy xavfsizlik omili sifatida o'rganishni taqozo etadi. Til madaniyatining zaiflashuvi bilan birga ma'naviy me'yorlarning relativlashuvi, kommunikativ muhitning qo'pol va agressivlashuvi, shaxslararo munosabatlarning etik mezonlardan chetga chiqishi kuzatilishi mumkin. Aksincha, til madaniyatining rivojlanishi yoshlarning ongida hurmat, bag'rikenglik, mas'uliyat, vatanparvarlik va ijtimoiy hamjihatlik kabi fazilatlarning mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Mazkur maqolada zamonaviy yoshlar ma'naviy-axloqiy tarbiyasida til madaniyatining o'rni va ahamiyati ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi, tilning aksiologik, gnoseologik va ontologik funksiyalari yoshlar tarbiyasi kontekstida yoritiladi hamda globallashuv sharoitida til madaniyatini rivojlantirishning zarurati asoslab beriladi.

Chunki ma'naviy barkamol, axloqan yetuk va ijtimoiy mas'uliyatli avlodni tarbiyalash til madaniyatini yuksaltirish bilan uzviy bog'liq bo'lib, bu jarayon jamiyatning barqaror rivoji va milliy o'zlikning saqlanishida hal qiluvchi omillardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Zamonaviy yoshlar ma'naviy-axloqiy tarbiyasida til madaniyati eng muhim tarbiyaviy vositalardan biri sifatida nafaqat axborot almashinuvi vositasi, balki ijtimoiy ongning shakllanishi, shaxsiy kamolot, milliy o'zlik va madaniy merosning uzviy davomchiligi sifatida ko'zga tashlanadi. Til madaniyati – bu shunchaki to'g'ri va ravon so'zlashdan iborat bo'lmay, balki unda estetik did, intellektual saviya, ijtimoiy etikani anglash, jamiyatdagi kommunikativ normalarni ongli qabul qilish jarayoni mujassam. Shu bois, til madaniyatining yoshlar ongiga singdirilishi ma'naviy-axloqiy tarbiyaning asosiy tayanchlaridan biri sifatida baholanishi zarur. Ijtimoiy-falsafiy yondashuvda til – shaxs va jamiyat o'rtasidagi ijtimoiy-madaniy vosita sifatida, axloqiy qadriyatlarni yetkazish va ularni ijtimoiylashuv jarayonida mustahkamlashda alohida funksiyaga ega. Falsafa fanlari doktori M.Quronov bu borada shunday deydi: “Til jamiyatning aks ettirish, tushunish va muloqot vositasi sifatida, uning madaniy muhitini belgilovchi hal qiluvchi omillardan biridir. Ayniqsa, yosh avlod til madaniyatini egallashi orqali ijtimoiy etikaga moslashadi”.¹ Ushbu fikr til madaniyatining ma'naviy-axloqiy ong shakllanishidagi funksional mohiyatini chuqur ochib beradi.

Zamonaviy yoshlar ma'naviy-axloqiy tarbiyasida til madaniyatining o'rni va ahamiyati tushunchasi ma'naviy tarbiya kontekstida tilning oddiy kommunikativ vosita emas, balki shaxsning ichki dunyosini shakllantiruvchi, qadriyatlar tizimini uzatuvchi va axloqiy ongni strukturaviy jihatdan tashkil etuvchi fundamental ma'naviy fenomen sifatidagi maqomini ifodalaydi. Ushbu tushunchaga mualliflik ta'rifi sifatida quyidagini ilgari surish mumkin: zamonaviy yoshlar ma'naviy-axloqiy tarbiyasida til madaniyatining o'rni va ahamiyati — bu tilning tarixiy-madaniy tajriba, milliy va umuminsoniy qadriyatlar, axloqiy me'yorlar hamda estetik idealarning semantik tashuvchisi sifatida yosh avlod ongida ma'naviy identifikatsiya, axloqiy pozitsiya va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirish jarayonidagi tizimli va belgilovchi ta'sirini anglatadigan ijtimoiy-falsafiy kategoriya hisoblanadi. Ma'naviy tarbiya jarayoni mohiyatan shaxsning ichki dunyosini, uning e'tiqodi, qadriyati, vijdoni va ijtimoiy xulq-atvorini shakllantirishga qaratilgan murakkab ontologik va aksiologik jarayondir. Bu jarayon bevosita til orqali amalga oshadi, chunki til

¹ Quronov M. Til – tafakkur ko'zgusi. – Toshkent: Fan, 2005. – 160 b. – B. 49.

insonning nafaqat fikrlash vositasi, balki ma'naviy tajribani interiorizatsiya qilish mexanizmidir. Yoshlar jamiyat tomonidan ishlab chiqilgan axloqiy normalarni, tarixiy xotirani, diniy va dunyoviy qadriyatlarni, estetik mezonlarni til orqali qabul qiladi va ularni o'z ongida qayta talqin etadi. Shunday ekan, til madaniyati darajasi yoshlarning ma'naviy ongining shakllanish darajasini belgilovchi mezonlardan biriga aylanadi. Agar til madaniyati yetuk bo'lsa, unda tushunchalar aniq, semantik jihatdan boy va qadriyat jihatdan mazmunli bo'ladi; aks holda esa axloqiy kategoriyalar soddalashtiriladi, vulgarizatsiyaga uchraydi yoki relativistik talqinlarga moyil bo'ladi.

Til madaniyati ma'naviy tarbiya kontekstida aksiologik filtr vazifasini bajaradi, ya'ni u qaysi qadriyatlarning yoshlar ongiga singdirilishini va ular qanday semantik shaklda o'zlashtirilishini belgilaydi. Milliy tilning boyligi va me'yoriyligi milliy o'zlikni anglash, tarixiy-madaniy merosga sadoqat, vatanparvarlik va ijtimoiy birdamlik kabi ma'naviy kategoriyalarni mustahkamlaydi. Til madaniyati orqali yosh avlodda hurmat, odob, mas'uliyat, bag'rikenglik, muloqot etikasi kabi axloqiy fazilatlar shakllanadi, chunki nutq madaniyati shaxsning ichki madaniyatining tashqi ifodasidir. Shaxs nutqining mazmuni va uslubi uning ma'naviy darajasini aks ettiradi, shu bois til madaniyatini rivojlantirish ma'naviy tarbiyaning ajralmas tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi.

Zamonaviy globallashuv va raqamli kommunikatsiya sharoitida tilning transformatsiyasi ma'naviy tarbiya jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Axborot makonining kengayishi, ijtimoiy tarmoqlardagi soddalashtirilgan va ko'pincha normativ mezonlardan chetga chiqadigan nutq shakllari yoshlar ongida ma'naviy-axloqiy kategoriyalarning parchalanishiga sabab bo'lishi mumkin. Bunday sharoitda til madaniyati nafaqat estetik yoki lingvistik muammo, balki ma'naviy xavfsizlik omiliga aylanadi. Ma'naviy tarbiyaning barqarorligi til madaniyatining barqarorligiga bog'liq, chunki til ma'naviy qadriyatlarning semantik ombori va ularni reproduksiya qiluvchi mexanizmdir. Til madaniyati zaiflashgan jamiyatda ma'naviy me'yorlar ham izdan chiqadi, natijada axloqiy relativizm kuchayadi va shaxsning ijtimoiy identifikatsiyasi susayadi. Shu nuqtai nazardan, mazkur tushuncha til madaniyatini yoshlar ma'naviy-axloqiy tarbiyasining markaziy kategoriyasi sifatida talqin qiladi; u tilni shaxsning ontologik mavjudligi, aksiologik orientatsiyasi va ijtimoiy mas'uliyatini birlashtiruvchi integrativ mexanizm deb e'tirof etadi. Til madaniyatini rivojlantirish yoshlarning ma'naviy kamolotini ta'minlash, ularning ongida mustahkam qadriyatlar tizimini shakllantirish hamda milliy va umuminsoniy ma'naviy merosning uzviyligini saqlashning zaruriy sharti hisoblanadi. Demak, zamonaviy yoshlar ma'naviy-axloqiy tarbiyasida til madaniyatining o'rni va ahamiyati — bu jamiyatning ma'naviy barqarorligi, madaniy davomiyligi va ijtimoiy

uyg'unligini ta'minlovchi strategik omil sifatida namoyon bo'luvchi ijtimoiy-falsafiy hodisadir.

Zamonaviylik va raqamli kommunikatsiya sharoitida esa, yoshlar o'rtasida ommaviy tarmoqlarda tilning sun'iy soddalashuvi, shevaga moyillik, ekspressivlik nomuvofiqligi, hatto leksik buzilishlar tobora kuchayib bormoqda. Bu holatni tanqidiy yondashuvda ko'rib chiqqan filolog olimi Z.Usmonova yozadi: "Raqamli aloqa vositalarining so'zlashuv tiliga ta'siri natijasida yoshlar o'rtasida adabiy me'yordan chekinish holatlari kuchaymoqda. Bu esa ma'naviy me'yorlar – odob, hurmat, estetik go'zallik tushunchalarining til orqali ifodalanishini murakkablashtiradi".² Yoshlar axloqiy tarbiyasida tilning faqat tashqi vosita emas, balki ichki axloqiy mezon sifatida shakllanishi masalasi ayniqsa dolzarbdir. Bu borada A.Qayumov o'zining til va axloqiy madaniyat o'rtasidagi bog'liqlik haqidagi fikrini "Til – bu xalq ruhining ovozi. Uni buzish yoki unga bepisand qarash – ma'naviy pasayish belgisi" deya ifodalaydi.³ Bu fikr yoshlar orasida tilga nisbatan mas'uliyatli yondashuvni shakllantirish zarurligini ochib beradi.

Yoshlar til madaniyatini o'rganish orqali nafaqat adabiy-estetik mezonlarni egallaydi, balki o'z fikrini madaniyatli tarzda ifodalash, boshqalarning fikriga hurmat bilan yondashish, muloqotda ijtimoiy-axloqiy qoidalarni ongli ravishda qabul qilishga intiladi. Bu esa ularning umumiy madaniyat darajasini oshiradi, ijtimoiy muhitga integratsiyalashuvini osonlashtiradi. Falsafa fanlari doktori A.To'xtayev bu borada shunday ta'kidlaydi: "Til madaniyati – bu axloqiy me'yorlarning til vositasida ifodalanishi va jamiyatda o'zaro tushunish imkoniyatining yuqori shaklidir".⁴ Shu nuqtai nazardan qaraganda, yoshlar tarbiyasida til madaniyatini shakllantirish faqat o'quv tizimiga bog'lanmasdan, balki oilada, ommaviy axborot vositalarida, raqamli platformalarda va ijtimoiy tarmoqlarda ham izchil, tizimli yondashuvni talab etadi. Zotan, til faqat kommunikativ vosita emas, balki axloqiy qadriyatlar va shaxsiy ong mezonlarining kodidir. Tilni asrash – bu axloqni, milliy xotirani, madaniy uyg'unlikni asrashdir.

Zamonaviy yoshlar ma'naviy-axloqiy tarbiyasida til madaniyatining o'rni ijtimoiy ongni shakllantiruvchi fundamental vosita sifatida har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Til – bu shunchaki muloqot vositasi emas, balki milliy ong, madaniy meros, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy me'yorlarning ko'zgusi sifatida faoliyat ko'rsatadi. Til madaniyati orqali jamiyatda axloqiy tartib, estetik tushuncha va shaxsiy mas'uliyat tuyg'usi shakllanadi. Bu esa yoshlar ongida o'zligini anglashi, maqsadli hayot falsafasini egallashi va axloqiy mezonlarni ongli ravishda

² Usmonova Z. Til va madaniyat: zamonaviylik muammolari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2021. – 132 b. – B. 76.

³ Qayumov A. O'zbek tilining ma'naviy mohiyati. – Toshkent: Sharq, 1999. – 80 b. – B. 22.

⁴ To'xtayev A. Ma'naviyat asoslari. – Toshkent: O'zbekiston, 2007. – 224 b. – B. 63.

tan olishi uchun muhim zamin yaratadi. Shu ma'noda, til madaniyatining tarbiyaviy imkoniyatlarini falsafiy-antropologik nuqtayi nazardan qayta tahlil qilish zarurati tug'iladi.

Til madaniyati va axloqiy tarbiya o'rtasidagi uzviy aloqani olim Sh. Raxmatullayev quyidagicha ta'riflaydi: "Til – bu jamiyat axloqiy mohiyatining tashuvchisi bo'lib, har bir avlod bu boylikni ma'rifiy-ma'naviy tajriba orqali egallaydi".⁵ Ushbu ta'rifdan kelib chiqilsa, til faqat kommunikatsiya emas, balki axloqiy merosning to'g'ridan-to'g'ri tashuvchisidir. Bu meros esa ayniqsa yoshlar tarbiyasida doimiy ravishda aktual bo'lib qolmoqda.

Hozirgi globallashuv davrida, ayniqsa internet, mobil texnologiyalar va ommaviy axborot vositalarining keskin ta'siri ostida tilning funksional xususiyatlari soddalashtirilmoqda, bu esa yoshlar orasida lingvistik beparvolik, muloqotda etik me'yorlarning buzilishi, nutqdagi bema'ni ifodalar, hatto til orqali haqorat va zo'ravonlikka moyillikni kuchaytiradi. Shu jihatdan, E. Jo'raevning tanqidiy mulohazalari diqqatga sazovordir: "Bugungi yoshlarning nutqiy madaniyatida internet-slang, kalka, vulgarizmlar, jargonlar ustunlik qilmoqda. Bu holat nafaqat tilning estetik funksiyasini so'ndiradi, balki axloqiy qadriyatlarning yemirilishiga ham sabab bo'lmoqda".⁶ Ayniqsa, milliy ong va tarbiya jihatidan til madaniyati shunchalik strategik ahamiyatga ega bo'ladiki, u orqali nafaqat adabiy norma, balki muomala madaniyati, o'zaro hurmat, milliy iftixor va axloqiy etik kodekslar shakllanadi. Ijtimoiy psixolog Z. Xidirov bu borada quyidagicha fikr bildiradi: "Yoshlar tilni qanday o'zlashtirsa, ularning shaxsiy dunyoqarashi ham shunga monand bo'ladi. Til – bu shaxs ma'naviy dunyosining struktura modeli, uni noto'g'ri shakllantirish ruhiy buzulishlar va ijtimoiy beqarorlikka olib keladi".⁷

Ayni vaqtda tilning ijtimoiy funksiyalari, axloqiy mezonlar va tarbiyaviy vazifalari ko'p hollarda tizimli yondashuvdan mahrum bo'lib, asosan formallikka asoslangan til siyosati doirasida cheklab qo'yiladi. Bu esa V. Karimovning tahlilida ochiq bayon etiladi: "Til siyosati va tarbiyaning uzviyligi ta'lim tizimi doirasida rasmiy qarorlar bilan emas, balki amaliy faoliyat, muloqot madaniyati va axloqiy ong orqali amalga oshirilishi kerak".⁸ Ushbu qarashlar zamirida shunday xulosaga kelish mumkin: til madaniyati zamonaviy yoshlarning axloqiy shakllanishida asosiy mohiyat kasb etadi. U nafaqat vosita, balki tarbiya mazmunining o'zi, ya'ni til – bu axloqning o'zidir. Shuning uchun ham til madaniyatini rivojlantirish har qanday axloqiy tarbiyaning poydevoriga aylanishi zarur. Tilni estetik, semantik va etik qirralarda

⁵ Raxmatullayev Sh. O'zbek tilining boyligi va go'zalligi. – Toshkent: Fan, 2003. – 140 b. – B. 17.

⁶ Jo'raev E. Zamonaviy til muammolari va tarbiya. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019. – 116 b. – B. 59.

⁷ Xidirov Z. Psixolingvistika va yoshlar muammolari. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – 128 b. – B. 88.

⁸ Karimov V. Madaniy muhit va til. – Samarqand: Zarafshon, 2018. – 144 b. – B. 101.

o'rgatish va shakllantirish orqali ma'naviy inqirozning oldini olish mumkin. Aks holda, so'zga befarqlik, muloqotga bepisandlik – jamiyatda axloqiy dezintegratsiyaning bosh omiliga aylanadi. Demak, zamonaviy yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasida til madaniyati nafaqat kommunikatsiya vositasi, balki shaxsiy va ijtimoiy ongning shakllantiruvchi asosiy me'yorlar tizimi sifatida chuqur o'rganilishi, tizimli yondashuv asosida tatbiq etilishi, ta'lim, OAV, ijtimoiy institutlar va oilaviy muhitda uyg'un tarzda singdirilishi talab etiladi.

Zamonaviy yoshlar ma'naviy-axloqiy tarbiyasida til madaniyatining o'rni va ahamiyatini ilmiy-akademik tahlil qilish – bu shunchaki til masalasi emas, balki millat ongining barqarorligi, shaxs kamoloti va jamiyatning axloqiy salohiyatiga bevosita daxldor muhim ilmiy-ijtimoiy muammolar doirasidadir. Til madaniyati – bu o'z mohiyatiga ko'ra, insonning jamiyatda o'zini tutish madaniyati, axloqiy ideallarni idrok qilish va ularni nutq orqali ifodalash qobiliyati bo'lib, u bevosita ma'naviy-axloqiy tarbiyaning semantik yadrosi bilan uzviy bog'liqdir. Bugungi ijtimoiy-ma'naviy muhitda yosh avlod til madaniyati orqali o'z milliy o'zligini anglaydi, madaniy kodlarni o'zlashtiradi, ijtimoiy ehtiyoj va qadriyatlarni baholash mezonlariga ega bo'ladi. Akademik A.Mirzayev til madaniyatining ma'naviy tarbiyada tutgan o'rni haqida quyidagi fikrni ilgari suradi: "Til madaniyati shunchaki to'g'ri so'zlash va yozish emas, balki jamiyatda ma'naviy me'yorlar, axloqiy estetikalar va shaxsiy mas'uliyatni shakllantirish vositasidir. Har bir nutqiy harakat – bu ijtimoiy axloqiy qadriyatning bir ko'rinishidir".⁹ Ushbu fikr shuni anglatadiki, til madaniyati yoshlarning axloqiy kamolotini ta'minlashda normativ me'yorlar emas, balki axloqiy ongning ichki dinamizmini shakllantiruvchi mezon vazifasini bajaradi.

Raqamli davrning axborot oqimida yoshlar nutqida kuzatilayotgan vulgarizm, anglashilmaslik, grammatika va sintaksis buzilishlari aslida jamiyatda axloqiy-madaniy muvozanat buzilayotganining belgilaridan biridir. Bu jarayon haqida B.Bahodirovning tanqidiy mulohazasi dolzarb ahamiyatga ega: "Tilga nisbatan beparvolik – bu faqat lingvistik muammo emas, balki axloqiy inqirozdir. Bugungi yoshlar orasida tilning shaxsni tarbiyalovchi kuchi emas, balki ijtimoiy foydalanish vositasi sifatida qaralishi xavotirli holatdir".¹⁰ Tilga bu tarzda funksional yondashuv, tilni shaxsiy o'sish va jamiyatda ijtimoiy-madaniy me'yorlarga amal qilish vositasi sifatidagi rolini zaiflashtiradi. Yoshlar tarbiyasida til madaniyatining o'quv tizimidagi o'rni ham nazariy jihatdan qayta ko'rib chiqilishga muhtoj. Ma'naviyatshunos olim D.Ro'zmetova bu borada shunday deydi: "Til tarbiyasi faqat adabiy tilni o'rgatish emas, balki shaxs ongida go'zallik, odob, estetik did, va eng muhimi, so'zga nisbatan

⁹ Mirzayev A. Til va jamiyat: ma'naviy uyg'unlik asoslari. – Toshkent: Fan va taraqqiyot, 2015. – 176 b. – B. 61.

¹⁰ Bahodirov B. Til va axloq o'zviyligi: yoshlar qarshisidagi vazifa. – Toshkent: O'zbekiston, 2020. – 128 b. – B. 48.

mas'uliyatni shakllantirish demakdir. Tilga mas'uliyatli munosabat shakllanmaguncha, shaxsda chin ma'nodagi axloqiy immunitet paydo bo'lmaydi".¹¹ Shunday ekan, til tarbiyasi bu – shunchaki metodik mashg'ulot emas, balki jamiyatni axloqiy mustahkamlovchi g'oyaviy mexanizmning markaziy bo'g'inidir.

Milliy identitet va til madaniyati o'rtasidagi uzviy aloqani ijtimoiy-falsafiy tafakkur doirasida tahlil qilgan olim G.Olimov quyidagicha ta'kidlaydi: "Yoshlar o'z milliyligini aynan til orqali anglaydi. Til – bu milliy ruhning yadro elementi. Tilni estetik va axloqiy normalarga zid holatda o'zlashtirish – bu ongda buzilishlar, ijtimoiy beqarorlik va madaniy o'zlikdan uzoqlashuvni keltirib chiqaradi".¹² Ushbu nuqtai nazardan qaralganda, til – bu yoshlar uchun ijtimoiy kompas, ularning hayot falsafasini, qadriyat tizimini, hatto orzu-istaklarini belgilovchi konseptual vositadir. Natijada, zamonaviy yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasida til madaniyati strategik darajadagi ijtimoiy omilga aylanmoqda. Bu omil faqat ta'lim tizimi doirasida emas, balki oilaviy muhitda, ommaviy axborot vositalarida, raqamli muloqotda, yoshlar tashkilotlari faoliyatida uzviy va uyg'un yondashuv orqali shakllanishi zarur. Til madaniyati – bu yoshlar ongi va axloqiy irodasining tayanch ustuni, ijtimoiy muvozanat va barqarorlikning negizi, milliy o'zlikning saqlanishi va rivojlanishining muqarrar kafolatidir.

Zamonaviy yoshlar ma'naviy-axloqiy tarbiyasida til madaniyati jamiyatda axloqiy me'yorlarning barpo etilishi, shaxsiy intellektual va estetik ongning shakllanishi, hamda milliy o'zlikni anglashning asosiy g'oyaviy tayanchi sifatida faoliyat yuritadi. Til — bu ijtimoiy muomala vositasi bo'lishdan tashqari, axloqiy-ruhiy dunyoqarashlarni ifoda etish, tarbiyaviy qadriyatlarni singdirish va jamiyat ongini boshqarishda hal qiluvchi vositadir. Ayniqsa, bugungi raqamli jamiyatda tilning estetik va etik funksiyalariga befarqlik kuchayib borayotgan bir paytda, aynan til madaniyati yosh avlodni ichki madaniyat, ijtimoiy mas'uliyat va axloqiy mezonlar asosida tarbiyalashga xizmat qiluvchi vositaga aylanmoqda. Bu boradagi nazariy qarashlarni har tomonlama tahlil etar ekanmiz, avvalo, pedagogika va tilshunoslik chegarasidan chiqib, til madaniyatini sotsiologumanitar kontekstda o'rganish muhim bo'ladi. Filologiya fanlari doktori D.T. Jo'rayev bu masalaga e'tibor qaratib shunday deydi: "Til – bu ma'naviy inshoot bo'lib, u orqali jamiyat o'z ongini, axloqiy ideallarini va ijtimoiy muvozanatini mustahkamlaydi. Tilga nisbatan e'tiborsizlik, aslida axloqiy parokandalikka olib keladi".¹³ Jo'rayevning bu fikri tilning shunchaki kommunikativ emas, balki ijtimoiy-kognitiv va axloqiy-falsafiy vosita sifatidagi rolini ochib beradi. Aynan shu nuqtai nazardan qaralganda, yoshlarning til

¹¹ Ro'zmetova D. Yoshlar va til estetikasi: tarbiya mezonlari. – Toshkent: Barkamol avlod, 2018. – 144 b. – B. 93.

¹² Olimov G. Milliy g'oya va til madaniyati. – Toshkent: Ma'naviyat, 2016. – 136 b. – B. 81.

¹³ Jo'rayev D.T. Til va ong o'zaro bog'liqligi. – Toshkent: Fan, 2012. – 120 b. – B. 44.

madaniyati darajasi ularning axloqiy va ma'naviy shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Til madaniyati va axloqiy tarbiya o'rtasidagi bog'liqlikni psixopedagogik aspektda yoritgan A. Tursunov esa quyidagicha fikr bildiradi: "Yosh avlodda tilga nisbatan ongli yondashuv – bu axloqiy barqarorlikka erishishning boshlang'ich nuqtasidir. Tilni estetik idrok etish, so'zga hurmat bilan qarash, ijtimoiy etiket qoidalarini til orqali anglash yoshlarning shaxsiy madaniyatini shakllantiradi".¹⁴ Bu yondashuv yoshlar til orqali axloqiy pozitsiyasini ifodalashi va ijtimoiy mas'uliyatni o'z zimmasiga olishini ta'minlovchi strategik jihatlarni anglatadi. Biroq, bu holat har doim ham amalda o'z aksini topavermaydi. Raqamli madaniyatning invaziv ta'siri ostida yoshlar orasida so'zlashuvda qisqartmalar, vulgarizm, xorijiy kalka va emojilarga tayanish hollari ko'payib, bu esa tilning axloqiy-falsafiy imkoniyatlarini sezilarli darajada cheklamoqda. Bu muammoga tanqidiy yondashgan tilshunos A. Yo'ldoshevning fikricha: "Zamonaviy kommunikatsiya vositalari orqali tarqalayotgan til shakllari yoshlar ongi va axloqiy pozitsiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, til orqali ifodalangan g'oyaviy beparvolik, jamiyatda so'zning qadrsizlanishiga, natijada esa axloqiy inertlikka olib kelmoqda".¹⁵ Yuqoridagi tanqidiy fikrlar asosida xulosa qilish mumkinki, til madaniyatini yoshlar ongiga chuqur singdirish nafaqat lingvistik kompetensiyani oshirish, balki ularning axloqiy holatini mustahkamlash, shaxsiy mas'uliyat va madaniyatni shakllantirishning ajralmas komponenti sifatida qaralishi lozim. Tilga axloqiy-estetik yondashuv mavjud bo'lmasa, shaxsda ham, jamiyatda ham ijtimoiy garmoniya va ongli axloqiy muvozanat qaror topmaydi. Bundan tashqari, tilning tarbiyaviy imkoniyatlarini ijtimoiy institutsional darajada tatbiq etish zarurligi ham dolzarb bo'lib bormoqda. Bu haqda M. Xasanovning tahlili alohida e'tiborga loyiq: "Til tarbiyasi nafaqat ta'lim tizimining vazifasi, balki OAV, mahalla, oilaviy muhit va jamiyatdagi har bir institut tomonidan o'zaro hamkorlik asosida olib borilishi kerak. Til madaniyatini faqat grammatik me'yorlar bilan cheklab bo'lmaydi, u jamiyatning aksariyat ma'naviy jihatlariga uzviy ta'sir qiladi".¹⁶ Bu nuqtai nazar zamonaviy sharoitda til va axloq o'rtasidagi uyg'unlikni faqat shaxsiy emas, balki tizimli yondashuv orqali ta'minlash zarurligini ko'rsatadi. Demak, zamonaviy yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasida til madaniyati ijtimoiy barqarorlikning, ma'naviy uyg'unlikning, milliy ong va axloqiy madaniyatning poydevori bo'lib, bu jarayonni chuqur, kompleks va tanqidiy yondashuv asosida tahlil qilish muhimdir. Tilga

¹⁴ Tursunov A. Shaxs tarbiyasida til va muloqot madaniyatining o'rni. – Toshkent: Ma'rifat, 2017. – 136 b. – B. 58.

¹⁵ Yo'ldoshev A. Til va ijtimoiy tafakkur evolyutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2020. – 128 b. – B. 73.

¹⁶ Xasanov M. Jamiyatda tilning tarbiyaviy funksiyasi. – Toshkent: Yangi asr, 2019. – 112 b. – B. 29.

bo'lgan mas'uliyat – bu axloqqa bo'lgan mas'uliyat, til madaniyati esa shaxs kamoloti va ijtimoiy uyg'unlikning markaziy vositasidir.

Zamonaviy yoshlar ma'naviy-axloqiy tarbiyasida til madaniyatining o'rni va ahamiyati chuqur falsafiy, lingvistik va sotsiologik kontekstda tadqiq etilishi zarur bo'lgan murakkab muammolar doirasiga mansubdir. Til insonning jamiyatdagi axloqiy mavjudot sifatida shakllanishi, o'zligini anglashi va ongli fuqaroga aylanish jarayonida bevosita ishtirok etuvchi vositadir. Ayniqsa, til madaniyati – bu shunchaki grammatika va fonetika me'yorlariga rioya qilish emas, balki axloqiy-estetik ideallarni anglash, jamiyatda so'z madaniyatining ichki mazmunini idrok qilish va uni ongli ravishda ifoda etish imkonidir. Shu boisdan, til madaniyati zamonaviy yoshlarning axloqiy immunitetini shakllantirishda g'oyaviy-ma'naviy tayanch sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur muammoni izchil yoritgan akademik Z.I. Qodirova fikricha, “Til – bu nafaqat milliy o'zlikning, balki axloqiy ongning shakllanishidagi asosiy vositadir. Har bir jamiyat til madaniyatiga qanchalik e'tibor bersa, uning ma'naviy darajasi shunchalik barqaror bo'ladi”.¹⁷ Bu fikrga tayanilsa, til madaniyati yoshlarning nafaqat fikrlash, balki yashash tarziga, nutqidagi estetik intizom va ijtimoiy mas'uliyat tuyg'usiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, bugungi raqamli jamiyatda yoshlar orasida til soddalashuvining kuchayishi, vulgarizmlar, argot va kalit so'zlarga ortiqcha tayanish holatlari ularning shaxsiy madaniyatiga bevosita ta'sir qilmoqda. Bu jarayonni sotsiolingvistik nuqtai nazardan baholagan A. Jo'rayev shunday deydi: “Zamonaviy yoshlarning nutqidagi ifoda erkinligi ortidan kuzatilayotgan lingvistik beparvolik, aslida axloqiy bo'shashuvning lingvistik ko'rinishidir. Til orqali namoyon bo'layotgan bu madaniyatsizlik jamiyatda so'zga nisbatan ishonch va hurmatni yemirmoqda”.¹⁸ Muallifning bu mulohazasi yoshlar tilida kuzatilayotgan tendensiyalarning chuqur ijtimoiy ildizlarini ochib berar ekan, til madaniyatining faqat kommunikativ emas, balki axloqiy-falsafiy muhimlikka ega ekanligini ham anglatadi.

Yoshlar tarbiyasida til madaniyatini mustahkamlashda asosiy urg'u estetik idrok, nutqiy intizom va axloqiy mezonlar uyg'unligiga qaratilishi lozim. Bu borada pedagog olim D.E. Sattorovning fikri e'tiborga loyiq: “So'zga nisbatan estetik idrok shakllanmagan taqdirda, nafaqat nutqda, balki butun shaxsda estetik va axloqiy zamin bo'sh qoladi. Til madaniyati – bu axloqiy o'zlikning ustun tayanchlaridan biridir”.¹⁹ Shuningdek, bu fikrlar o'quv jarayonida til madaniyatiga faqat nazariy yondashish emas, balki uni axloqiy-ontologik asosda anglash zaruriyatini ham ko'rsatadi. Bundan tashqari, til madaniyatining milliy tarbiya bilan bog'liqligi haqida

¹⁷ Qodirova Z.I. Til va axloq integratsiyasi. – Toshkent: Fan, 2015. – 128 b. – B. 91.

¹⁸ Jo'rayev A. Lingvokulturologiya va yoshlar til madaniyati. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021. – 140 b. – B. 44.

¹⁹ Sattorova D.E. Shaxs kamolatida til estetikasi. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2017. – 120 b. – B. 105.

ijtimoiy-falsafiy yondashuvda fikr bildirgan A. Turg'unov quyidagicha xulosa qiladi: "Til – bu millat ruhining izchil ifodasidir. Milliy qadriyatlar, axloqiy ideallar va fuqarolik pozitsiyasi eng avvalo til orqali shakllanadi. Tilni buzish – bu millatni ruhan yemirish bilan barobar".²⁰ Ushbu fikrlar zamonaviy yoshlar orasida so'zga bo'lgan mas'uliyat, nutqda o'zlikni ifoda etish va shaxsiy axloqiy pozitsiyani shakllantirish kabi jihatlarning naqadar muhim ekanligini ochib beradi.

Zamonaviy yoshlar ma'naviy-axloqiy tarbiyasida til madaniyatining o'rni va ahamiyatini tahlil qilish jarayonida tilning ijtimoiy-falsafiy mohiyatini tan olish va uni nafaqat kommunikatsion vosita, balki ong va axloqni shakllantiruvchi kuch sifatida baholash talab etiladi. Til jamiyat a'zolarining fikrlash tarzini, estetik va axloqiy didini, qadriyatlar tizimini belgilab beruvchi ijtimoiy institutdir. Shu bois, til madaniyati nafaqat adabiy me'yorlarga rioya qilish, balki nutq orqali ifodalanadigan ma'naviy olamning uyg'unligidir. Aynan shu jihat til madaniyatini zamonaviy yoshlar tarbiyasining mazmuniy yadrosiga aylantiradi. Bu fikrlarni quvvatlagan holda, tilshunos olim G.R. Rahimova quyidagicha yozadi: "Til madaniyati – bu ijtimoiy-estetik tafakkurning til orqali ifodasi bo'lib, u yoshlarning dunyoqarashi, axloqiy pozitsiyasi va shaxsiy mas'uliyat tuyg'usini shakllantiradi. Aynan til orqali inson jamiyatda o'z o'rnini belgilaydi va axloqiy mezonlarga muvofiq yashashga intiladi".²¹ Bu ta'rifdan kelib chiqilsa, yoshlar tarbiyasida til madaniyatini e'tiborsiz qoldirish – jamiyatning ma'naviy tanazzuliga bevosita hissa qo'shishdir. Shu nuqtai nazardan, zamonaviy yoshlar orasida kuzatilayotgan lingvistik buzilishlar – vulgarizm, argot, emojiga asoslangan ifoda usullari, hatto ingliz tilidan o'zlashtirilgan so'zlarning ko'payishi axloqiy ongga bevosita tahdid solmoqda. Ijtimoiy psixologiya nuqtai nazaridan bu holatni tahlil qilgan A. Musurmonqulov shunday deydi: "Yoshlar nutqining soddalashuvi va estetik talablardan uzoqlashuvi ularning tafakkurida yuzaga kelgan soddalashtirilgan modelning ifodasidir. Bu model jamiyatdagi axloqiy ideal va estetik qadriyatlar o'rnini egallay boshlaganiga dalolat qiladi".²² Ushbu tanqidiy fikr yoshlar tili va u orqali aks etuvchi axloqiy holat o'rtasidagi bog'liqlikni fosh etadi.

Til madaniyati axloqiy tarbiyaning asosiy elementi sifatida milliy ongning shakllanishida ham strategik ahamiyat kasb etadi. Falsafa fanlari doktori M. Karimova tilni ijtimoiy ongning konstruktiv elementi sifatida ko'rib, quyidagicha xulosa beradi: "Shaxs til orqali ijtimoiy ongni o'zlashtiradi. Agar til estetik va axloqiy me'yorlarga asoslanmasa, ong ham sathiy, yassilashgan, hissiyatsiz shakl kasb etadi. Bu esa yoshlar orasida yuzaki qarashlar, g'oya va qadriyatlarga befarqlik,

²⁰ Turg'unov A. Millat ruhiyati va til madaniyati. – Toshkent: Ma'naviyat, 2016. – 132 b. – B. 83.

²¹ Rahimova G.R. Til madaniyati va shaxs tarbiyasi. – Toshkent: Ilm, 2018. – 120 b. – B. 77.

²² Musurmonqulov A. Yoshlar tafakkuri va lingvistik tafvutlar. – Samarqand: Zarafshon, 2020. – 112 b. – B. 49.

axloqiy indifferentlikka olib keladi”.²³ Bu fikr til madaniyatining faqat estetik vosita emas, balki ijtimoiy gumanizm, g‘oyaviy barqarorlik va axloqiy pozitsiyaning lingvistik asosidir, degan yondashuvni taklif qiladi. Bundan tashqari, zamonaviy axborot jamiyatida tilning ijtimoiy funksiyasi kuchayib borayotgan bir paytda, yoshlar til madaniyatini texnogen va algoritmik shakllar orqali emas, balki milliy madaniyat, axloqiy qadriyatlar va kommunikativ etikaga asoslangan holda o‘zlashtirishlari lozim. Til madaniyatining raqamli zamonda yo‘qotilayotgan funksiyalariga e‘tibor qaratgan O.R. Berdimurodov quyidagicha yozadi: “Raqamli kommunikatsiya yoshlar tilini asosiy estetik mezonlardan begonalashtirib, ifoda vositasini qisqartirilgan va funksional yondashuvga olib keldi. Bu esa axloqiy differensiallikning lingvistik asoslarini yemirmoqda”.²⁴ Bu yondashuvdan anglashiladiki, raqamli zamon til madaniyatiga yangicha tahdidlar olib kelmoqda, ularni faqat ta‘lim emas, balki axloqiy tarbiya bilan integratsiyalashgan holda bartaraf etish mumkin.

Zamonaviy yoshlar ma‘naviy-axloqiy tarbiyasida til madaniyatining tutgan o‘rni, aslida, ijtimoiy ong va axloqiy me‘yorlar o‘rtasidagi murakkab o‘zaro ta‘sirlarning tahliliga tayanadi. Til – bu shunchaki fikrni ifodalash vositasi emas, balki shaxsiy va jamiyat ongini shakllantiruvchi, estetik, axloqiy, g‘oyaviy va madaniy mezonlarni uzviy ravishda singdiruvchi ijtimoiy hodisadir. Shu jihatdan, til madaniyati yoshlar axloqiy tarbiyasining nafaqat vositasi, balki negizi sifatida qaralishi lozim. Uning madaniy-ma‘naviy mazmuni yosh ongiga chuqur singgan sayin, axloqiy iqlim barqarorligi va shaxsiy mas‘uliyatning me‘yorga aylanishi kafolatlanadi. Falsafiy-nazariy nuqtayi nazardan yondashgan holda, til madaniyatini yoshlar axloqiy shakllanishining konstitutsion elementi sifatida o‘rganish zarur. Tilshunos olim A.N. Mahmudovning quyidagi mulohazasi buni yaqqol ifodalaydi: “Til madaniyati – bu tilning grammatik tozaligi emas, balki u orqali jamiyatning axloqiy-estetik qadriyatlarini ifoda etish, shaxsning nutqiy va ichki madaniyatini uyg‘unlashtirish vositasidir”.²⁵ Bu fikr, til madaniyatini estetik yondashuvlar doirasidagina emas, balki ijtimoiy-ma‘naviy mohiyatda tahlil qilishga undaydi. Ayniqsa, bugungi yoshlar orasida tilga bo‘lgan befarqlik, ekspressivlikda haddan oshish, jamoaviy muloqotda etik mezonlarni buzish holatlari ko‘paygan bir davrda, bu masalaning nazariy asoslari chuqurroq o‘rganilishi lozim.

Zamonaviy tilshunoslik va pedagogik psixologiya chorrahasida turgan muammodan biri – yoshlar til madaniyatidagi axloqiy inersiyaning kuchayishidir. Ushbu muammo haqida E.M. Tojiboyeva shunday yozadi: “Yoshlar orasida so‘zning

²³ Karimova M. Til va ong uyg‘unligi: falsafiy tahlil. – Toshkent: O‘zbekiston, 2019. – 136 b. – B. 92.

²⁴ Berdimurodov O.R. Raqamli til va ma‘naviy qadriyatlar. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2022. – 128 b. – B. 88.

²⁵ Mahmudov A.N. Til va tafakkur. – Toshkent: Fan, 2004. – 144 b. – B. 69.

ijtimoiy ahamiyati pasaymoqda. Nutqdagi soʻzlar shakl darajasida qabul qilinib, ularning semantik chuqurligi va axloqiy yuki inkor qilinmoqda. Bu esa jamiyatda ongli axloqiy regressga olib keladi”.²⁶ Tojiboyevaning ushbu tanqidiy mulohazasi, aslida, tilni yoʻqotish emas, balki uning ijtimoiy va axloqiy funksiyalaridan ajralish xavfini koʻrsatadi. Til madaniyatining yoshlar ijtimoiylashuvi jarayonidagi oʻrni, nafaqat lingvistik, balki sotsio-falsafiy hodisa sifatida koʻrib chiqilishi zarur. Shu nuqtai nazardan, Z.K. Yoʻldoshev quyidagicha taʼkidlaydi: “Tilning estetikasi shaxs ongining axloqiy barqarorligini taʼminlovchi vosita boʻlishi lozim. Har qanday tilda axloq meʼyorlari singmagan nutq – jamiyat ongida soʻzning qadrsizlanishiga olib keladi”.²⁷ Bu holatning real ijtimoiy ifodasi shundaki, yoshlar oʻrtasida muloqotning soddalashuvi, ekspressiv emas, agresiv nutq, taʼna va istehzo bilan toʻyingan ijtimoiy tarmoqlardagi soʻzlashuv koʻrinishlari til madaniyatining tanazzuliga emas, balki axloqiy soflikning yemirilishiga olib kelmoqda.

Zamonaviy yoshlarning lingvistik tarbiyasini texnogen muhitda shakllantirish zaruriyati haqida esa, Y. Joʻrayev shunday mulohaza bildiradi: “Axborot maydonining shiddati shunchalik kuchaydiki, til madaniyati texnologik algoritmlar oʻzlashtirgan sintetik struktura holiga keldi. Ammo yosh ongi bunday strukturalarni aks ettirish emas, balki insoniylashgan nutqiy muhit orqali oʻzini anglashga muhtoj”.²⁸ Joʻrayevning ushbu fikrida zamonaviy texnotsivilizatsiyalarning til madaniyatiga taʼsiri bilan bogʻliq xavflar chuqur tahlil etilgan. Shu jihatdan, til madaniyatini yoshlar maʼnaviy-axloqiy tarbiyasining markaziga aylantirish masalasi umumtaʼlim dasturlaridan tortib, OAV, ijtimoiy tarmoqlar, ijtimoiy institutlar faoliyati va madaniyat siyosati darajasida chuqur konseptual yondashuvni talab qiladi. Zero, til madaniyatining yoʻqolishi – bu jamiyat axloqining yemirilishi, milliy gʻoya va gʻururning soʻnishi demakdir. Shunday ekan, yoshlar tarbiyasida tilga boʻlgan eʼtibor – bu insoniylikni, fuqarolikni, axloqiylikni, va nihoyat, millatni saqlashning eng kuchli vositasidir.

Zamonaviy yoshlar maʼnaviy-axloqiy tarbiyasida til madaniyatining oʻrni va ahamiyatini innovatsion paradigma doirasida talqin etish, avvalo, tilni anʼanaviy kommunikativ instrument sifatida emas, balki global axborot makonida shakllanayotgan yangi ijtimoiy ong arxitekturasining markaziy konstruktiv elementi sifatida koʻrib chiqishni taqozo etadi. Innovatsion paradigma shuni nazarda tutadiki, maʼnaviy-axloqiy tarbiya endilikda faqat tarixiy-madaniy merosni reproduksiya qilish jarayoni emas, balki raqamli, tarmoqlangan va koʻp madaniyatli muhitda shaxsning

²⁶ Tojiboyeva E.M. Til va maʼnaviyat oʻzaro bogʻliqligi. – Buxoro: Ilm ziyo, 2016. – 128 b. – B. 54.

²⁷ Yoʻldoshev Z.K. Axloqiy tafakkur va til madaniyati. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2017. – 116 b. – B. 101.

²⁸ Joʻrayev Y. Til, axborot va yoshlar: lingvistik antropologiya asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2021. – 136 b. – B. 87.

ma'naviy identifikatsiyasini ongli ravishda modellashtirish jarayonidir. Bu jarayonda til madaniyati nafaqat qadriyatlarni uzatish vositasi, balki ularni talqin qilish, qayta ishlab chiqish va legitimlashtirishning epistemologik platformasi sifatida namoyon bo'ladi.

Raqamli kommunikatsiya sharoitida yoshlar ongining shakllanishi ko'p darajada virtual diskurslar, media matnlar, ijtimoiy tarmoqlar va algoritmik axborot oqimlari orqali amalga oshmoqda. Bunday sharoitda til madaniyati shaxsning axborot bilan ishlash madaniyati, diskursiv mas'uliyati va semantik sezgirligi bilan bevosita bog'liq bo'lib, u ma'naviy-axloqiy barqarorlikning innovatsion indikatoriga aylanadi. Tilning semantik qatlamlarini anglash, uning tarixiy va madaniy konnotatsiyalarini idrok etish, nutqning axloqiy mezonlarini saqlash qobiliyati yoshlarning ma'naviy immunitetini shakllantiradi, ya'ni ularni manipulyativ, destruktiv yoki relativistik diskurslardan himoya qiluvchi ichki mexanizm vazifasini bajaradi. Shu bois til madaniyati innovatsion paradigma doirasida ma'naviy xavfsizlikning lingvistik modeli sifatida talqin qilinadi.

Innovatsion yondashuv tilni statik norma tizimi sifatida emas, balki ijtimoiy ongni rekonstruksiya qiluvchi dinamik fenomen sifatida ko'radi. Yoshlar nutqining transformatsiyasi — leksik soddalashuv, emotsional-ekspressiv kodlarning ustuvorligi, qisqartirilgan kommunikativ shakllar va global anglikizmlarning kengayishi — ma'naviy-axloqiy tafakkurning strukturaviy o'zgarishiga olib kelishi mumkin. Bunday o'zgarishlar til madaniyatini pedagogik yoki filologik masala sifatida emas, balki sivilizatsion rivojlanish bilan bevosita bog'liq ijtimoiy-falsafiy muammo sifatida ko'rishni talab qiladi. Til madaniyati yoshlarning ontologik o'zini anglash jarayonini belgilaydi, chunki shaxs borliqni aynan til orqali kategoriyalashtiradi va baholaydi; aksiologik jihatdan esa til qadriyatlar ierarxiasini shakllantiruvchi vosita bo'lib, ma'naviy ustuvorliklarni mustahkamlaydi yoki zaiflashtiradi.

XULOSA

Innovatsion paradigma doirasida til madaniyati yoshlarning kreativ va refleksiv kompetensiyasini rivojlantirish bilan ham uzviy bog'lanadi. Bu yondashuvda til madaniyati faqat adabiy me'yorlarni bilish emas, balki muloqot jarayonida empatiya, tolerantlik, argumentatsion madaniyat va konstruktiv dialogni ta'minlash qobiliyati sifatida talqin qilinadi. Demak, ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonida til madaniyati yoshlarning tanqidiy fikrlashini, axloqiy tanlov qilish qobiliyatini va ijtimoiy mas'uliyatini mustahkamlovchi integrativ mexanizmga aylanadi. U milliy identitetni saqlagan holda global kommunikativ maydonda faol ishtirok etish imkonini beruvchi lingvokognitiv platformani yaratadi.

Shunday qilib, zamonaviy yoshlar ma'naviy-axloqiy tarbiyasida til madaniyatining o'rni va ahamiyati innovatsion paradigma asosida talqin etilganda, u tilni ma'naviy ongni konstitutsiyalovchi, qadriyatlarni rekonstruksiya qiluvchi va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi strategik resurs sifatida namoyon qiladi. Til madaniyatini rivojlantirish orqali yoshlar nafaqat nutqiy kompetensiyani, balki ma'naviy refleksivlikni, axloqiy sezgirlikni va sivilizatsion o'zlikni anglash qobiliyatini egallaydi. Shu ma'noda til madaniyati zamonaviy jamiyatda ma'naviy-axloqiy tarbiyaning markaziy innovatsion komponenti bo'lib, uning yuksalishi jamiyatning ma'naviy barqarorligi va sivilizatsion istiqbolining muhim kafolati sifatida qaraladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Quronov M. Til – tafakkur ko'zgusi. – Toshkent: Fan, 2005. – 160 b.
2. Usmonova Z. Til va madaniyat: zamonaviylik muammolari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2021. – 132 b.
3. Qayumov A. O'zbek tilining ma'naviy mohiyati. – Toshkent: Sharq, 1999. – 80 b.
4. To'xtayev A. Ma'naviyat asoslari. – Toshkent: O'zbekiston, 2007. – 224 b.
5. Raxmatullayev Sh. O'zbek tilining boyligi va go'zalligi. – Toshkent: Fan, 2003. – 140 b.
6. Jo'raev E. Zamonaviy til muammolari va tarbiya. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019. – 116 b.
7. Xidirov Z. Psixolingvistika va yoshlar muammolari. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – 128 b.
8. Karimov V. Madaniy muhit va til. – Samarqand: Zarafshon, 2018. – 144 b.
9. Mirzayev A. Til va jamiyat: ma'naviy uyg'unlik asoslari. – Toshkent: Fan va taraqqiyot, 2015. – 176 b.
10. Bahodirov B. Til va axloq o'zviyligi: yoshlar qarshisidagi vazifa. – Toshkent: O'zbekiston, 2020. – 128 b.
11. Ro'zmetova D. Yoshlar va til estetikasi: tarbiya mezonlari. – Toshkent: Barkamol avlod, 2018. – 144 b.
12. Olimov G. Milliy g'oya va til madaniyati. – Toshkent: Ma'naviyat, 2016. – 136 b.
13. Jo'rayev D.T. Til va ong o'zaro bog'liqligi. – Toshkent: Fan, 2012. – 120 b.
14. Tursunov A. Shaxs tarbiyasida til va muloqot madaniyatining o'rni. – Toshkent: Ma'rifat, 2017. – 136 b.

15. Yoʻldoshev A. Til va ijtimoiy tafakkur evolyutsiyasi. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2020. – 128 b.
16. Xasanov M. Jamiyatda tilning tarbiyaviy funksiyasi. – Toshkent: Yangi asr, 2019. – 112 b.
17. Qodirova Z.I. Til va axloq integratsiyasi. – Toshkent: Fan, 2015. – 128 b.
18. Joʻrayev A. Lingvokulturologiya va yoshlar til madaniyati. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021. – 140 b.
19. Sattorova D.E. Shaxs kamolatida til estetikasi. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2017. – 120 b.
20. Turgʻunov A. Millat ruhiyati va til madaniyati. – Toshkent: Maʼnaviyat, 2016. – 132 b.
21. Rahimova G.R. Til madaniyati va shaxs tarbiyasi. – Toshkent: Ilm, 2018. – 120 b.
22. Musurmonqulov A. Yoshlar tafakkuri va lingvistik tafovutlar. – Samarqand: Zarafshon, 2020. – 112 b.
23. Karimova M. Til va ong uygʻunligi: falsafiy tahlil. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2019. – 136 b.
24. Berdimurodov O.R. Raqamli til va maʼnaviy qadriyatlar. – Toshkent: Maʼnaviyat, 2022. – 128 b.
25. Mahmudov A.N. Til va tafakkur. – Toshkent: Fan, 2004. – 144 b.
26. Tojiboyeva E.M. Til va maʼnaviyat oʻzaro bogʻliqligi. – Buxoro: Ilm ziyo, 2016. – 128 b.
27. Yoʻldoshev Z.K. Axloqiy tafakkur va til madaniyati. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2017. – 116 b.